

Niels Dalgaard

Debatten om økonomisk demokrati i Danmark og Sverige

Debatterne om økonomisk demokrati i Danmark og Sverige handlede tilsyneladende om det samme, og udfaldet af dem blev ligeledes det samme, nemlig socialdemokratisk tilbagetog på alle væsentlige punkter i spørgsmålet. Alligevel fik debatterne et højt forskelligt forløb og blev ført på et meget forskelligt niveau i de to lande, hvilket blandt andet kan føres tilbage til de forskellige vilkår, Socialdemokratiet historisk har måttet arbejde under og de forskellige teoretiske traditioner i de to partier.

Spørgsmålet om økonomisk demokrati må idag betragtes som et definitivt overstået kapitel i dansk og svensk politik, i hvert fald i den skikkelse, de socialdemokratiske forslag havde, da de blev debatteret i 1970'erne og 1980'erne. Alligevel er ØD-forslagene i Danmark og Sverige interessante, for der var tale om måske den sidste reformpolitiske offensiv fra den socialdemokratiske bevægelse, der i sit udgangspunkt havde et systemtransformerende aspekt. De debatter forslagene rejste, indeholdt derfor en konfrontation mellem forskellige samfunds- og demokratiopfattelser, der hvilede på grundlæggende normative antagelser om samfundets politiske og økonomiske indretning. Spørgsmålet er imidlertid, i hvor høj grad dette afspejlede sig i de faktisk førte debatter.

Økonomisk demokrati som begreb omfatter en demokratisering af tre rettigheder, som ellers forbindes med en private ejendomsret, nemlig:

1. ret til at *eje* og disponere over produktionsmidler,
2. ret til *overskud* af disse produktionsmidlers anvendelse,
3. ret til *deltagelse i beslutninger* om produktionsmidlernes anvendelse.

At tale om økonomisk demokrati indebærer altså en stillingtagen til et rettighedsbegreb og det grundlag, dette hviler på. Tre sådanne rettighedsbegreber er i den politiske teori historisk blevet fremført i diskussionen om sammenhængen mellem demokrati og samfundets økonomiske sfære:

1. Tilhængere af *den private ejendomsret* argumenterer i sammenhæng med *kontraktretten* for, at ejendomsrettighederne tilkommer den, der oprindeligt ejer produktionsmidlerne. Arbejdsforholdet må betragtes som en gensidig aftale mellem to ligeværdige parter, og det er så ligegyldigt, hvor mange mennesker aftalen omfatter på begge sider; aftalen er løn for arbejde.

2. Heroverfor står argumentet om *arbejdets ret*, en grundantagelse i den socialistiske teori. Ud fra den betragtning, at arbejde og ikke kapital skaber værdierne, følger, at ejendomsrettighederne må tilkomme dem, der arbejder med de pågældende produktionsmidler, altså lønmodtagerne.

3. Endelig er der antagelsen om *medborgerretten*. Ifølge denne antagelse er det uacceptabelt, at et mindretal i det økonomiske liv træffer beslutninger, der vedrører flertallet. Samfundets borgere bør have demokratisk indflydelse på anvendelsen af samfundets produktive ressourcer i lighed med statens anlig-

Niels Dalgaard

Debatten om økonomisk demokrati i Danmark og Sverige

Debatterne om økonomisk demokrati i Danmark og Sverige handlede tilsyneladende om det samme, og udfaldet af dem blev ligeledes det samme, nemlig socialdemokratisk tilbagetog på alle væsentlige punkter i spørgsmålet. Alligevel fik debatterne et højt forskelligt forløb og blev ført på et meget forskelligt niveau i de to lande, hvilket blandt andet kan føres tilbage til de forskellige vilkår, Socialdemokratiet historisk har måttet arbejde under og de forskellige teoretiske traditioner i de to partier.

Spørgsmålet om økonomisk demokrati må idag betragtes som et definitivt overstået kapitel i dansk og svensk politik, i hvert fald i den skikkelse, de socialdemokratiske forslag havde, da de blev debatteret i 1970'erne og 1980'erne. Alligevel er ØD-forslagene i Danmark og Sverige interessante, for der var tale om måske den sidste reformpolitiske offensiv fra den socialdemokratiske bevægelse, der i sit udgangspunkt havde et systemtransformerende aspekt. De debatter forslagene rejste, indeholdt derfor en konfrontation mellem forskellige samfunds- og demokratiopfattelser, der hvilede på grundlæggende normative antagelser om samfundets politiske og økonomiske indretning. Spørgsmålet er imidlertid, i hvor høj grad dette afspejlede sig i de faktisk førte debatter.

Økonomisk demokrati som begreb omfatter en demokratisering af tre rettigheder, som ellers forbindes med en private ejendomsret, nemlig:

1. ret til at *eje* og disponere over produktionsmidler,
2. ret til *overskud* af disse produktionsmidlers anvendelse,
3. ret til *deltagelse i beslutninger* om produktionsmidlernes anvendelse.

At tale om økonomisk demokrati indebærer altså en stillingtagen til et rettighedsbegreb og det grundlag, dette hviler på. Tre sådanne rettighedsbegreber er i den politiske teori historisk blevet fremført i diskussionen om sammenhængen mellem demokrati og samfundets økonomiske sfære:

1. Tilhængere af *den private ejendomsret* argumenterer i sammenhæng med *kontraktretten* for, at ejendomsrettighederne tilkommer den, der oprindeligt ejer produktionsmidlerne. Arbejdsforholdet må betragtes som en gensidig aftale mellem to ligeværdige parter, og det er så ligegyldigt, hvor mange mennesker aftalen omfatter på begge sider; aftalen er løn for arbejde.

2. Heroverfor står argumentet om *arbejdets ret*, en grundantagelse i den socialistiske teori. Ud fra den betragtning, at arbejde og ikke kapital skaber værdierne, følger, at ejendomsrettighederne må tilkomme dem, der arbejder med de pågældende produktionsmidler, altså lønmodtagerne.

3. Endelig er der antagelsen om *medborgerretten*. Ifølge denne antagelse er det uacceptabelt, at et mindretal i det økonomiske liv træffer beslutninger, der vedrører flertallet. Samfundets borgere bør have demokratisk indflydelse på anvendelsen af samfundets produktive ressourcer i lighed med statens anlig-

gender. Det økonomiske demokrati må derfor omfatte alle borgere, ikke kun lønmodtagere (jf. Abrahamsson og Broström, 1980).

Udover en diskussion af et normativt rettighedsbegreb indeholder begrebet økonomisk demokrati en række demokratiteoretiske problemer. Man kan udskille forskellige aspekter af disse problemer, nemlig spørgsmål vedrørende demokratiets forudsætninger, udstrækning og indhold, jf. fig. 1:

Figur 1. Demokratiteoretiske problemstillinger ved økonomisk demokrati

Aspekt	Eksempler	Problemer
Forudsætning	- Pluralisme - Frihedsrettigheder	Magtkoncentration
	- Lighed (politisk, økonomisk, socialt)	Ulighed
Udstrækning	- Lønmodtagere	- Modsætning mellem Lønmodtagerinteresser og almeninteressen ("virksomhedsegoisme")
	- Alle borgere - Offentlige/private virksomheder	- Modsætning mellem økonomisk og politisk beslutningstagning - Modsætning mellem det politiske og det økonomiske demokrati
Indhold	- Direkte valg	- Ineffektivitet på grund af politiske hensyn
	- Indirekte gennem faglige organisationer	- Faglige organisationers dobbeltrolle

I det følgende undersøges om og hvordan ØD-debattens parter forholder sig til disse politiske teoretiske problemstillinger, og hvorvidt der kan påvises forskelle og ligheder mellem debatten i Danmark og Sverige. En debat på højt teoretisk niveau vil klarlægge det normative udgangspunkt og forholde sig diskuterende til det økonomiske demokratis teoretiske problemer, mens et lavere teoretisk niveau vil være kendetegnet ved, at argumentationen forløber på det mere pragmatiske plan. Det er således hensigten at relatere parternes argumentation i ØD-debatterne til de her fremførte teoretisk/normative problemstillinger, eller med andre ord at foretage, hvad Evert Vedung betegner en *relationel debatanalyse* (Vedung, 1971: 34).

Debatten om økonomisk demokrati i Danmark

LO's og Socialdemokratiets ØD-forslag 1971 og 1973

Baggrunden for de socialdemokratiske ØD-planer var 1960'ernes højkonjunktur og LO's kampagne for demokrati på arbejdspladsen, som startede i 1967. Under denne kampagne havde den erkendelse bredt sig i Socialdemokratiet og fagbevægelsen, at for at få virkelig indflydelse på arbejdslivet måtte lønmodtagerne have del i ejendomsretten. Dertil kom mere overordnede overvejelser

om midler til at fremskaffe tilstrækkelig investeringskapital til at opretholde højkonjunktoren. ØD-spørgsmålet havde derfor både et *magt- og indflydelsesaspekt* og et *velfærdspolitisk aspekt*.

Debatten startede for alvor med *Forslaget om en lønmodtagernes udbytte- og investeringsfond* som blev fremlagt på LO's kongres i 1971, og som i 1973, med enkelte ændringer, blev fremlagt af Socialdemokratiet i Folketinget som *Forslag til lov om lønmodtagernes medejendomsret*.

Både magt- og indflydelsesaspektet og det velfærdspolitiske aspekt blev af LO-udvalget fremhævet i forslaget. Hvad det første angår, var det væsentligste argument kravet om lighed i henseende til formue, indkomst og indflydelse. Det fremførtes af LO, at der ikke på trods af arbejderbevægelsens demokratiske fremskridt indenfor det politiske og sociale område hidtil havde været tale om "en sådan omfordeling af indkomst, formue og magt, som stemmer med de lighedsmålsætninger, en socialistisk arbejderbevægelse må kæmpe for at realisere" (LO, 1971: 18).

Dette forhold opfattedes af LO som i strid med folkestyret:

"Det opfattes i stadig bredere kredse som noget udemokratisk, at såvel ejendomsretten til produktionsmidlerne som formuerne er så ulige fordelt, som de er, og der er en voksende forståelse for, at der til ejendomsretten er knyttet spørgsmålet om fordelingen af magt og indflydelse" ... "Arbejderbevægelsen anser demokratiet for ufuldendt, så længe en lille gruppe af virksomhedsledere kan bestemme over tusinder af lønmodtageres tilværelse og påvirke hele samfundsudviklingen gennem deres dispositioner uden i tilstrækkelig grad at behøve at afstemme deres handlinger efter fællesskabets interesser" (LO, 1971: 9f., 17).

Samme argumentation anvendtes af Socialdemokratiet i forbindelse med fremsættelsen af lovforslaget i Folketinget, hvor forslaget betegnedes "et retfærdighedskrav" (*Folketingstidende*, 1972/73, sp. 3778). Det økonomiske demokrati måtte som følge heraf indebære en dobbelt udvidelse af demokratiet: En forøgelse af samfundets indflydelse på de økonomiske forhold og en forøgelse af arbejdernes indflydelse på den enkelte arbejdsplads.

Hvad det velfærdspolitiske aspekt angår, fremhævede LO det almindelige kapital- og opsparingsproblem. En demokratisk og tidssvarende løsning på den modernes industris kapitalkrav måtte være at øge fondsopsparinger og fondsinvesteringer. Da det ydermere var lønmodtagerne, der skulle bidrage til den fortsatte vækst, gennem skatter eller opsparing, var det kun "et naturligt krav", at disse også fik andel i den kapitaltilvækst, der skabes af alle i fællesskab.¹

LO og Socialdemokratiet tilstræbte således at opfylde fire formål med lønmodtagerfonden: 1. sikre en større lighed i indkomst- og formuefordelingen; 2. give lønmodtagerne den nævnte andel i kapitaltilvæksten; 3. sikre øget opsparing og øget kapitaltilgang til erhvervslivet; og endelig 4. demokratisere de mere målsættende beslutningsprocesser i virksomhederne, hvormed man mere konkret sigtede på at få valgt lønmodtagerrepræsentanter ind i selskabsbestyrelserne ved hjælp af lønmodtagerkapital. Selve forslaget, der blev fremsat i Folketinget i 1973, fremgår af figur 2.

Der skulle ved lov oprettes en *Lønmodtagernes udbytte- og investeringsfond*, som skulle gælde alle lønmodtagere. Fondens midler skulle tilvejebringes ved

Figur 2. Oversigt over de vigtigste forslag til økonomisk demokrati i Danmark 1971 - 1987

	LOs forslag om udbytte- og investeringsfond 1971/SD's lovforslag om lønmodtagerenes medejendomsret, 1973	Socialdemokratiets forslag til folketingsbeslutning om medejendomsret og medbestemmelse, 1979	Socialdemokratiets forslag til folketingsbeslutning om indførelse af overskudsdeling, 1986	Det radikale Venstres forslag om obligatorisk overskudsdeling, medejede og medbestemmelse, 1973, 1977, 1978, 1980, 1982, 1986 og 1987	Socialistisk Folkepartis forslag om lønmodtagerernes andel i merværdien, etabl. af lønmodtagerfond og virksomhedsdemokrati, 1973, 1980, 1986 og 1987
Formål	1. Større lighed i indkomst og formuefordeling 2. Andel i kapitaltilvækst 3. Øge opsparing og kapitaldannelse 4. Demokratisere overordnede beslutningsprocesser	1. Som 1971/73 forslaget pkt. 1. 2. Kompensere for løntilbageholdenhed (indkomstpoltik) erhvervsudviklingen	1. Styrke medbestemmelsen for lønmodtagerne 2. Styrke beskæftigelsen og erhvervsudviklingen	1. Styrke interessefællesskabet omkring den enkelte virksomhed og mindske modsætninger mellem ansatte og ejere 2. (86/87-forsl.): Øge opsparing 3. (86/87-forsl.): Lette indkomstpoltik	1. Demokratisere arbejdslivet 2. Give lønmodtagerne andel i merværdien 3. Påbegynde samfundsstyring af kapitalen
Omfang	Alle virksomheder samt det offentlige	Aktie- og anpartsselskaber	Alle virksomheder samt det offentlige	Virksomheder med over 50 ansatte	Alle private virksomheder
Bidraggrundlag	5 pct. af lønsummen	10 pct. af det regnskabsmæssige nettoresultat efter skat	Det regnskabsmæssige overskud (andel ubest.) Bidrag pr. off. ansat som gns. af private	1973: 1/3 af selskabskat. Øvrige: 50 pct. af overskud efter skat og forrentning af egenkapital	3 pct. af værditilvækst (moms)
Obligatorisk genplacering af bidrag	Ja, i aktieselskaber med min. 50 ansatte for 2/3 af bidraget	Nej, men frivillig i virksomhedsfond hvis ønsket af ledelse og ansatte	Nej, men evt. virksomhedsfond som 79-forslag	Ja	2/3 i virksomheden 1/3 i kollektiv fond
Antal kollektive fonde	1	1	En i hvert amt	0	1
Demokratiseringsperspektiv	1. Stemmeret for fondens aktier udøves af de ansatte i påg. virksomhed 2. I selskaber med min. 50 ansatte vælges 2 best.medl.	1. Som 1971/73 forslaget pkt. 1. 2. Lokalt valg til del af fondens bestyrelse 3. 1/3 medarbejderrepr. i bestyrelserne	Som 1973-forslag pkt. 1.	1. Fælles forvaltning af lønmodtagerkapitalen i medarbejderforening 2. Bestyrelsesmyndighed til samarbejdsudvalg i visse spørgsmål 3. Lønmodtagerrepræs. i virksomhedsledelse og bestyrelse	1. Væg til fondsledelse af samtl. lønmodtagere og arbejdsløse 2. Virksomhedsråd med vide beføjelser og retore 3. Lønmodtagerrepræs. i virksomhedsledelse og bestyrelse
Udlodning af afkast og kapital	Ja, efter 5 (7) år	Foreløbigt nej.	Foreløbigt nej	Afkast: ja - individuel kapital: ind. ved pension	Nej: hele afkastet til kollektiv fond
Øvre grænse for lønmodtagerkapital?	Ja, 50 pct. af aktiekapital i hvert enkelt selskab	Bestemmes af virksomheden	Bestemmes af virksomheden	(Offentlige subsidier ophører når 33 pct. nået)	Uklart

indbetalinger fra alle arbejdsgivere. I aktie- og andelsselskaber skulle bidraget være i form af aktier eller andele i det pågældende selskab, i andre i form af særlig lønmodtagerkapital, obligatorisk genplaceret i selskabet. Fonden skulle ledes af repræsentanter for de forskellige lønmodtagerorganisationer.

Selv om man fra Socialdemokratiets og LO's side i argumentationen lagde vægt på magt- og indflydelsesaspektet i forslaget, skete det ikke på baggrund af dybere teoretiske eller for den sags skyld strategiske overvejelser, og der fandt ingen større intern debat sted indenfor den socialdemokratiske bevægelse. Man påpegede i den efterfølgende debat, at fondene sås som en magtfaktor, der kunne balancere den privatøkonomiske magt, men ikke hvordan det demokratisk skulle foregå, og det perspektiv, at fondene ville opnå den afgørende indflydelse i virksomhederne efter en årrække, undlod man at debattere.

Det gjorde man imidlertid ikke hos modstanderne af ØD-ideen. Arbejdsgiverne lagde især vægt på to forhold: For det første ville en ØD-fond, når den fik en størrelse, der gav den afgørende indflydelse, være farlig, da den ville have andre hensyn end rent økonomiske at tage og derfor ikke ville beslutte ud fra markedets krav. Virksomhedernes beslutninger ville derfor ikke blive tilstrækkeligt effektive. Derudover ville ØD hæmme nye initiativer, idet risiko og dispositionsret måtte følges ad.

For det andet, og vigtigste, ville en ØD-fond blive en koncentration af økonomisk, politisk og faglig magt, der ville være uforenelig med det pluralistiske demokrati i Danmark. "Et samfunds pluralisme ytrer sig i dets politiske, organisatoriske, kulturelle bevægelser, samt - som en underliggende forudsætning herfor - i dets økonomiske opbygning", fremførte Dansk Arbejdsgiverforening (*Lønmodtagernes Medejendomsret*, 1978: 313).

Arbejdsgiverne tog hermed den implicite antagelse om sammenhængen mellem pluralistisk demokrati og privat ejendomsret for givet og argumenterede ikke yderligere for den. En spredning af ejendomsretten var også ønskelig ud fra erhvervslivets synspunkt, og arbejdsgiverne ønskede, at medarbejderne opnåede et større engagement i virksomheden og en større interesse for dens trivsel. Det var derfor en god idé med medejendomsret, men den skulle være frivillig og individuel, for, som arbejdsgiverformand Arne Lund udtalte, så

"forsvinder (med en central ØD-fond) lønmodtagernes fornemmelse af, at de ejer noget, de personligt har opsparet og disponeret over (...) i den blå luft, og dermed formindskes også mulighederne for øget samarbejde mellem ejerne og medarbejderne i virksomhederne" (*Aktuelt*, d. 12. april 1972).

De borgerlige partier knyttede i debatten ligeledes an til spørgsmålet om magtkoncentration. Eksempelvis fremførte ordføreren for Det konservative Folkeparti ved debatten i Folketinget:

"Den enkelte får ikke mere indflydelse af regeringens forslag. Det er fagforeningerne, der nu bliver arbejdsgiveren, fonden bliver en koncern, der omfatter alle større virksomheder. Det er efter vor opfattelse ikke udbredelse af ejendomsretten, men det stik modsatte. Det er LOs magt, man styrker" (*Folketingstidende*, 1972/73, sp. 3733).

Det var for de borgerlige "et spørgsmål om individets rettigheder kontra kollektive rettigheder". Det var

"en kamp mellem to forskellige samfundsopfattelser. Vil man et centralt styret og uniformeret samfund, som man også kunne kalde et socialistisk samfund, eller vil man et samfund, hvor der skal skabes balance mellem den enkeltes ret til at forme sin egen tilværelse og den sociale solidaritet..." (Folketingstidende, 1973/74, sp. 878).

De borgerlige partier ville derfor bekæmpe regeringens hensigter med alle "parlamentariske og folkelige midler", blandt andet ved at forsøge at få forslaget sendt til folkeafstemning.

Udover de politiske indlæg førtes i dagspressen en *juridisk debat* om, hvorvidt den obligatoriske genplacering af fondskapital kunne ligestilles med ekspropriation og derfor krævede kompensation efter grundloven. Fremtrædende var især Advokatrådet og professor Alf Ross, der i en række stærkt polemiske indlæg i dagspressen betegnede ØD-forslaget som et forsøg, der lignede statskup. Det var kun på papiret, lønmodtagerne ville opnå ejendomsretten til og indflydelsen på erhvervslivet:

"Det kræver kun et pennestreg for at overføre den afgørende indflydelse til fonden selv. Så vil Danmarks erhvervsliv være socialiseret og styret centralt af en fond så autokratisk som noget politibureau, og lønmodtagerne vil være reduceret til samme underkastede status som de har i de kommunistiske stater. (...) Forslaget er genialt udtænkt af skarpe hjerner, der har sat sig for, at nu skal den marxistiske socialisme gennemføres i Danmark, sukret og svøbt ind i fraser om lighed i ejendomsbesiddelse og medarbejderdemokrati" (*Berlingske Tidende*, 9. februar 1973).

Et andet argument hæftede sig ved det faktum, at Socialdemokratiet med Socialistisk Folkepartis støtte kun havde et flertal i Folketinget på ét mandat, og at det ville være i strid med demokratiets ånd at gennemføre så voldsomt et indgreb med én stemmes flertal. Igen var det professor Ross, der citeredes for, at demokratiets mål i første række var at forhandle sig til rette, at tale om tingene og derigennem at nå frem til en fælles forståelse. Både arbejdsgiverne og de borgerlige partier krævede derfor, at ØD-forslaget blev gjort til genstand for mere omfattende debat og kommissionsbehandling.

En del af debatten i dagspressen drejede sig om opinionsmålinger og befolkningens holdninger til spørgsmålet, idet Gallup i nogle målinger fremkom med tal, der viste en massiv modstand i befolkningen mod ØD og centrale fondsdannelser.² LO og Socialdemokratiet betegnede målingerne som tendentiøse.

Både arbejdsgiverne og de borgerlige partier foreslog overskudsdelingsordninger, hvor lønmodtagerne selv betalte og dannede investeringsforeninger på individuelt grundlag. I modsætning til de to øvrige borgerlige partier fremsatte Det radikale Venstre et skitseforslag, der gik ind for obligatorisk udbyttedeling, hvor kapitalen skulle blive stående som samfundskapital i virksomhederne. De ansatte skulle i fællesskab øve den indflydelse, der var knyttet til aktieposten, ligesom udbyttet ville tilfalde disse. Formålet med en sådan ordning var for de radikale at "styrke interessefællesskabet omkring den enkelte virksomhed og dermed mindske modsætningerne mellem ansatte og kapitalejere." Socialistisk Folkeparti, der var nøgleparti i sagen, støttede tanken om en central ØD-fond,

men ønskede en anden finansieringsform og mere autoritative beføjelser til arbejdernes demokratisk valgte virksomhedsnævn på de enkelte virksomheder. Partiet kunne derfor ikke støtte det socialdemokratiske forslag, hvilket havde som konsekvens, at forslaget ikke kunne gennemføres.

Debatten om overskudsdeling 1979-1982

I anden del af debatten bliver økonomisk demokrati til overskudsdeling (OD). Den socialdemokratiske regering lancerede i 1979 et nyt forslag med et nyt argument (*Folketingstidende*, 1979/80, Till. A, sp. 1865ff): OD skulle være en del af en indkomstpølitisk helhedsløsning og kompensere for løntilbageholdenhed for at skabe bedre vækstbetingelser for industrien. Forslaget blev lanceret som "et håndslag til erhvervslivet og et oplæg til en fornuftig måde at komme ud af krisen på" (*LO-bladet*, 22. maj 1981: 7). Argumentet var, at med de øgede byrder, lønmodtagerne måtte bære, var en OD-ordning en forudsætning "for at undgå spændinger mellem samfundsgrupperne".

Man betonedede nu helt det velfærdspølitiske aspekt og opgav det indflydelsesmæssige aspekt, nemlig den obligatoriske genplacering af lønmodtagerkapital. Der ved gav man afkald på den obligatoriske styrkelse af ansattes indflydelse i kraft af ejendomsret. Derfor foresloges det ved lov at øge antallet af medarbejdere i bestyrelsen til 1/3 af det samlede antal. Ligeledes forsøgte man at imødegå kritikken af det udemokratiske i en fagforeningsudpeget fondsledelse ved at foreslå, at en del af denne skulle vælges lokalt.

Argumentationen var uden større effekt, idet alle andre partier gik imod forslaget (*Folketingstidende*, 1979/80, sp. 1743ff), hvorfor kun bestyrelsesrepræsentationen blev vedtaget. Debatten fortsatte igennem 1980 og 1981. Det radikale Venstre og Socialistisk Folkeparti genfremsatte deres forslag, og debatten i dagspressen drejede sig ud over spørgsmålet om en central fond om opinionsmålinger og befolkningens egentlige holdning.

Obligatorisk eller frivillig overskudsdeling, 1986-87

De tredje og sidste del af debatten udspillede under den borgerlige regering. Socialdemokratiet fremsatte et sidste forslag til OD i januar 1986. Her var den centrale fond opgivet og erstattet af en række amtsfonde, hvori ledelserne skulle udpeges af de lokale fagorganisationer og af kommunerne. Bortset herfra var forslaget i store træk lige til 1979-forslaget. Også Det radikale Venstre genfremsatte sit forslag til OD. Da der i debatten skete en tilnærmelse mellem Socialdemokratiet, Det radikale Venstre og Socialistisk Folkeparti omkring principperne for en obligatorisk OD-ordning, fremsatte regeringen som modtræk en række lovforslag i januar 1987, der sigtede på at gøre det mere attraktivt at indføre overskudsdeling igennem en forhøjelse af den skattefri bundgrænse for udstedelse af medarbejderaktier. Arbejdsministeren lagde ikke skjul på, hvad der var intentionen med forslagspakken:

"... jo flere virksomheder, der har indgået aftaler (...) om overskudsdelingsordninger, der passer til forholdene i den enkelte virksomhed, desto vanskeligere vil det blive for noget flertal i Folketinget at komme med ordninger, som er tvangsbaseede" (*Folketingstidende*, 1986/87, sp. 7776).

Under debatten bejlede både de borgerlige partier og Socialdemokratiet til de radikale, der var tungen på vægtskålen. De radikale valgte at støtte regeringens forslag. Dette betød afslutningen på 14 års debat om ØD og OD. I Socialdemokratiet og LO arbejdede man en tid videre med spørgsmålet, men det fælles arbejdsudvalg blev endeligt nedlagt i efteråret 1991.

Som opsamling af den danske debat må konstateres, at den ikke i nævneværdigt omfang blev funderet i en teoretisk stillingtagen til de problemstillinger, ØD-forslagene rejste. Der var tale om en ideologisk konfrontation, men dennes normative grundlag blev kun i mindre omfang afdækket, og en diskussion om forslagernes demokratiske problemer førtes stort set ikke. LO og Socialdemokratiet fremførte en retfærdigheds- og lighedsbetragtning, mens modstanderne argumenterede ud fra en mere eller mindre implicit antagelse om det ønskelige i et pluralistisk demokrati baseret på den private ejendomsret.

Karakteren af debatten blev hurtigt slagordspræget og agiterende op til behandlingen i Folketinget i 1973. Her kulminerede debatten og i de efterfølgende højdepunkter, hvor Socialdemokratiet prøvede at imødegå modstandernes vellykkede kritik ved at lægge vægt på forslagets velfærdspolitiske aspekt, og ved at opløde de mest kritiserede træk ved det oprindelige forslag, skete der ingen opblødning af modstandernes argumentation og manglende kompromisvilje. Det lykkedes tidligt modstanderne at vinde slaget om opinionen og så mistillid til fagbevægelsens og partiets motiver og til det demokratiske indhold i forslagene, og der skete derfor ingen nævneværdig udvikling af debatten. Derudover kan det konstateres, at den danske debat var præget af en mangfoldighed af forslag og ideer. Især Det radikale Venstre arbejdede utrætteligt for at få sine synspunkter og forslag om OD frem, og det var også dette parti, der i sidste ende blev udslagsgivende for spørgsmålets afgørelse.

Debatten om löntagarfonder i Sverige 1976 - 1983

Meidnerforslaget 1976

Meidnerforslaget havde i lighed med det danske ØD-forslag sin baggrund i mangeårige overvejelser i fagbevægelsen om modsætningen mellem kapitalforsyningsproblemet og uligheden i formuefordelingen. I 1960'erne havde man i den svenske fagbevægelse diskuteret såkaldte branchefonde som en løsning på problemet, men det var først i begyndelsen af 1970'erne, at ØD-spørgsmålet blev aktuelt, dels på baggrund af en ideologisk radikaliserings af LO, som manifesterede sig ved kongressen i 1971, hvor man blandt andet krævede arbejdsgivernes ledelsesret afskaffet og det industrielle demokrati indført³, og dels på baggrund af, hvad der i fagbevægelsen opfattedes som problemer med den solidariske lønpolitik. Man mente, at ligelønnen førte til overprofitter i de produktive brancher, hvilket kom i konflikt med den socialdemokratiske lighedsmålsætning (Åsard, 1980: 375).

Ligesom de danske socialdemokrater begrundede Meidnergruppen derfor sit forslag i et retfærdigheds- og lighedsargument, men i langt højere grad end i det danske forslag blev magtspørgsmålet og dets sammenhæng med ejendomsretten berørt. Meidner udtalte selv om forslaget: "Vi skal berøve kapital-

ejerne magten"- og her spiller ejendomsretten en afgørende rolle: "Jeg vil hen-vise til Marx og Wiggfors: vi kan grundlæggende ikke forandre samfundet uden også at forandre ejendomsforholdene" (Åsard, 1978: 147f).

Lønmodtagernes krav på lighed og indflydelse grundedes af LO i *arbejdets ret*. Det hed eksempelvis i argumentationen:

"Kun gennem kollektiv indsats kan samfundet forandres. Kravet om disse forandringer vokser frem ud fra arbejdets egenverdi. Arbejdet selv, ikke kapital, legitimerer kravet om indflydelse og bestem-melsesret" (LO, 1976a: 37; jf. Abrahamsson og Broström, 1980: 223f).

Meidnergruppen underbyggede sin kritik af uligheden i det svenske samfund gennem analyser og beregninger af den skæve formuefordeling og de oligarki-ske forhold i aktieselskabsbestyrelserne, og det påpegedes, at koncentrationen af økonomisk magt måtte anses for en trussel mod demokratiet:

"mangelen på demokratisk kontrol over økonomien (udgør) en potentiel trussel mod enhver politisk beslutning af betydning for erhvervslivet. Den som har magt til at træffe beslutninger om produktion og beskæftigelse besidder de stærkeste magtmidler som eksisterer i forhold til politikken" (Hed-borg, 1978: 158).

De erklærede formål med Meidnergruppens forslag var på denne baggrund: 1. at komplettere den solidariske lønpolitik, 2. at modvirke ejendomskoncentra-tion, og 3. at øge lønmodtagerindflydelsen (LO, 1976b: 16). Forslaget fremgår af figur 3.

Det første formål ville Meidnergruppen opnå ved en ordning, som gradvist ville flytte ejerskabet over til de ansatte: jo større løntilbageholdenhed, jo større overskud, jo hurtigere vækst i fonden.

Det andet formål skulle opnås ved, at ordningen skulle omfatte større virk-somheder over mellem 50 og 100 ansatte. Det tredje formål skulle opnås gen-nem lokale lønmodtagerrepræsentanter i virksomhedsbestyrelserne og fondsre-præsentation for den stadig voksende del af fondskapitalen. Disse fondsre-præsentanter skulle udpeges efter forslag fra de lokale fagklubber for at forhindre fonden i at overtage de tidligere ejeres arbejdsgiverrolle over for de ansatte. På den anden side var det nødvendigt for at forhindre "virksomhedsegoisme", at det var fondens repræsentanter og ikke de ansatte, der overtog størsteparten af bestyrelsesposterne. Det kollektive aspekt styrkedes af en central udlignings-fond, der skulle kanalisere midler ud til flere branchefonde.

På trods af betoningen af magtspørgsmålet hævdede Meidnergruppen at vil-le bevare det pluralistiske demokrati og blandingsøkonomien, og at fondssyste-met nemt kunne tilpasses det eksisterende økonomiske system i stedet for at være en trussel mod dette. Dette blev kernepunkterne i den efterfølgende debat.

Inden for Socialdemokratiet var man i store træk enige om målsætningen at udvide demokratiet ind på det økonomiske område. Ud fra forskellige rettig-hedsopfattelser rejstes imidlertid en debat om det fremførte argument om arbejdets ret og den dermed forbundne lønmodtagerindflydelse i arbejdslivet. Tre hovedlinjer markerede sig i denne del af debatten:

Figur 3. Oversigt over de vigtigste forslag til løntagarfonder i Sverige 1976-1983

	LO (Mejdningsgruppe) 1976: Kollektiv kapitalbildung genom løntagarfonder	LO/SAP 1978: Løntagarfonder og kapitalbildung	LO/SAP 1981: Arbetsrørelsen og løntagarfonderna	Det socialdemokratiske lovforslag om løntagar- fonder, 1983 Som 1978-forslaget
Formål	1. Kompensere for den solida- riske lønpolitik 2. Modvirke ejendomscon- centration 3. Øge lønmodtagerindflydelsen	Som 1976-forslaget samt 4. Bidrage til kollektiv opsparing og kapitaldannelse	(1. Fortsætte udviklingen mod øget lønmodtagerindflydelse og økonomisk demokrati 2. Skabe fordelingspol. forudsætn. for økon. vækst og fuld beskæft.)	Skabe grundlag for fordelings-poli- tisk acceptabel vækst- og stabilise- ringspolitik
Omfang	Private virksomheder med mere end 50 ansatte	Virksomheder med min. 500 ansatte	Alle virksomheder	Alle virksomheder
Bidragsgrundlag	15-20 pct. af overskud transfereret til fondsaktier i virksomheden	1. 20 pct. af overskud i form af aktier med offentlig kompen- sation 2. 3 pct. af lønsum til 2 udvik- lingsfonde	1. 20 pct. af overskud over et vist niveau (15-20 pct. afkast.) 2. 1 pct. af lønsum (ATP-afgift) kontant	1. Som 1981-forslag 2. 0,2 pct. af ATP-afgift
Obligatorisk genplacering af bidrag	Ja	Ja	Nej - aktiekøb på åbentmarked	Nej - aktiekøb på åbentmarked
Antal kollektive fonde	Mange branche- og regionalfonde samt central udligningsfond	24 lensfonde samt to udviklings- fonde	24 lensfonde	5
Demokratiserings- perspektiv	1. Lønmodtagerorganisationer repræsenterer op til 20 pct. af fondskapitalen i virksomhedsbe- styrelsen 2. Branchefonde repræs. kapital over 20 pct. Medl. udp. af lokale fagklubber	1. Alle lønmodtagere vælger besty- reletsrepræs. for max. 40 pct. af fondskap. 2. Lønmodtagermajoritet i den ene udviklingsfond- "samfunds- majoritet" i den anden	Fondsbestyrelsernes 9 medlemmer udpeges af regeringen - heraf skal de 5 "repræsenterere lønmodtagerinteresser"	Fondsbestyrelsernes 9 medlemmer udpeges af regeringen - heraf skal de 5 "repræsenterere lønmodtagerinteresser"
Udlodning af afkast og kapital?	Nej - afkast anvendes til aktiekøb og uddannelses- og forskningsvirksomhed	Afkast: uafklaret Kapital: nej	Afkast til ATP	Afkast til ATP
Øvre grænse for lønmodtagerkapital?	Nej	Nej	Nej	1. Højest 8 pct. i ét selskab 2. Højest 10 pct. af totale A/S-kapital

Et synspunkt i debatten; først og fremmest repræsenteret af Walther Korpi; jf. Korpi (1982), tog i kritikken af fondsforlaget sit udgangspunkt i *medborgerretten*, men afviste ikke selve lønmodtagerfondsforlaget. Indvendingen gik på demokratiets omfangs- og indholdsaspekt: Økonomisk demokrati burde betyde en fordeling af fåtallets magtbeføjelser til alle i lige grad. Fondene skulle derfor ikke være lønmodtagerfonde, men medborgerfonde, hvis ledelse blev valgt af alle borgere ved frie valg, hvor de politiske partier frit måtte kunne konkurrere. Fonde, styret af lønmodtagernes organisationer, var en uholdbar konstruktion, fordi at der ikke kunne findes nogen demokratisk acceptabel metode at afgrænse vælgerskaren. Det demokratisk acceptable måtte være, at folkevalgte fonde skulle have ejeransvaret for virksomhederne og udstikke retningslinjer, som de ansatte under udstrakt selvstyre kunne drive dem efter.

Et andet synspunkt i debatten inden for partiet, repræsenteret ved blandt andet Nils Elvander (1978), tog ligeledes udgangspunkt i *medborgerretten*, men gik imod fondsiden: Også her påpegedes, at økonomisk demokrati måtte betyde en udvidelse af det politiske demokrati til det økonomiske område, men kritikken af fondsforlaget begrundedes i spørgsmålet om demokratiets forudsætninger. Det politiske demokrati måtte defineres som almindelig og lige valgret og fri meningsdannelse. Økonomisk demokrati måtte derfor betyde, at den økonomiske magt overførtes til organer, som repræsenterede medborgerne. Lønmodtagerfonde ville derimod udelukke alle, der ikke var lønmodtagere, fra beslutningerne. Også den frie meningsdannelse ville blive truet i et samfund med lønmodtagerfonde; fondsledelserne ville kunne tiltage sig en magt, der ville kunne true de valgte politikeres. Lønmodtagermagten ville med andre ord blive monolitisk. Den bedste måde at demokratisere økonomien på var at gå videre ad funktionssocialismens vej og fortsætte en trinvis socialisering af ejendomsrettens funktioner ved at udvide den statslige regulering af stadig flere økonomiske beslutninger.

Et tredje standpunkt, som blandt andre økonomen Assar Lindbeck (1976) var eksponent for, tog udgangspunkt i *den private ejendomsret* som forudsætning for demokratiet. Et af det økonomiske systems vigtige opgaver var at bidrage til pluralismen i samfundet, således at ingen enkelt gruppe kom til at dominere samfundet. Lønmodtagerfondene ville føre til en magtkoncentration hos fagbevægelsen, demokratiet ville blive truet og markedsøkonomien sat ud af spillet. I stedet foresloges et system af uafhængige konkurrerende kapitalfonde med individuelle andele, der skulle repræsentere brede befolkningsgrupper.

Hvis vi sammenligner Meidnerforslaget og den debat, det skabte, med det oprindelige danske ØD-forslag og den tilsvarende danske debat, er det påfaldende, at førstnævnte var langt bedre underbygget og i sine intentioner mere radikalt systemtransformerende. Argumentationen tog udgangspunkt i arbejdets ret overfor kapitalens, og demokratiske problemer forbundet med fondssystemet erkendtes, diskuteredes og forsøgte imødegået. Ligeledes adskilte den svenske debat sig fra den danske ved den omfattende diskussion, der fandt sted inden for Socialdemokratiet om såvel det normative udgangspunkt som de demokratiteoretiske problemstillinger, fondsforlaget rejste.

Modstanden mod Meidnerforslaget uden for Socialdemokratiet fulgte i lighed med den danske primært to hovedargumenter: For det første var den private ejendomsret et juridisk givet grundlag for markedsøkonomien og demokratiet, og for det andet måtte et eventuelt fondssystem ikke true det økonomiske systems effektivitet. Hvad det første argument angik, modstillede man, udover at diskutere det grundlovsstridige i forslaget, antagelsen om arbejdets ret og kravet om lønmodtagerindflydelse med kontraktsretten, ifølge hvilken ansættelsesforholdet var et aftaleforhold mellem ligeværdige parter. Majoritetsprincippets indførelse i den økonomiske sfære var derfor en misforståelse, der i sin konsekvens var tyrannisk.⁴

Hvad det andet argument angik, fremkom Sveriges arbejdsgivere og Industriforbundet ikke overraskende med hård kritik af fondsideen, blandt andet i den såkaldte Waldenström-rapport. Kernen af argumentationen lå på den udemokratiske magtkoncentration hos fondsledelsen og på, at fondssystemet ville berøre selve livsnerven i det økonomiske system. Dette ville betyde ineffektivitet og krise, og det nuværende systems legitimitet var ifølge dette standpunkt netop dets effektivitet:

En magtposition, som ikke bygger på folkeligt valg kan efterhånden, hvis den bruges til alment vel, få en legitimitet, som den ikke havde fra begyndelsen. Det bliver altså den erhvervsform, som bedst opfylder menneskelige behov, som er mest demokratisk, uanset hvordan de formelle beslutninger træffes" (Meyerson, 1981: 40).

Arbejdsgivernes argumentation tilspidsedes i løbet af debatten og blev til slut til, at fondene ville afskaffe markedsøkonomien. Disse standpunkter afvist blandt andet af flere socialdemokratiske økonomer og konfronteredes med, at det var det eksisterende systems afkastningsrettede økonomi, der ud fra et samfundsmæssigt synspunkt fungerede ineffektivt.

Arbejdsgivernes alternativ til Meidnergruppens forslag var i lighed med de danske arbejdsgiveres en frivillig, individuelt baseret OD-ordning knyttet til den enkelte virksomhed. Derudover foreslog man et statsligt subventioneret lønopsparringssystem, med én eller flere fonde, der skulle købe aktier på det åbne marked. Fondskapitalen ville efter arbejdsgivernes beregninger i løbet af 5-10 år kunne nå op i en størrelsesorden på mellem 7,5 og 15 mia. kr. Altså langt mere end det socialdemokratiske fondsforslag, der blev vedtaget i 1983.

De borgerlige partiers holdning og argumentation følger i store træk de tilsvarende danske partiers. Centerpartiet og Det moderate Samlingsparti afviste enhver form for fondskonstruktion, men var positiv overfor individuelle lønmodtageraktier. Det liberale Folkpartiet var i 1978 positiv overfor en obligatorisk ordning, men gik tillige ind for kollektive fonde med individuel ejendomsret.

Som det ses, fremtvang Meidnerforslagets normative argumentation en debat, hvor modstanderne af forslaget blev tvunget til at formulere deres normative grundlag, hvilket eksempelvis tvang arbejdsgiverne til at formulere den noget besynderlige sammenhæng mellem demokrati og effektivitet. I tillæg her til var det karakteristisk for den svenske debat, at den inden for både økonomi, jura og statsvidenskab mere omfattende, grundigt og teoretisk velunderbygget

påpeger problemer ved fondsforslaget end debatten i Danmark, hvor selv indlæg fra den akademiske sagkundskab var præget af polemik intentioner. Modstanden mod lønmodtagerfondsideen var også på dette tidspunkt mindre kategorisk end i Danmark, og både arbejdsgiverne og Folkpartiet var positive overfor en eller anden form for lønmodtagerfonde og tydeligvis rede til forhandling.

LO/SAP-forslaget 1978

Usikkerheden omkring Meidnerforslaget var som nævnt stor i Socialdemokratiet og i LO's ledelse, og partiet undlod at tage offentlig stilling til spørgsmålet op til valget i 1976, hvor de borgerlige partier forsøgte at få fondsspørgsmålet gjort til et spørgsmål om socialisering af erhvervslivet og om indførelse af "øststatssocialisme". Socialdemokratiets valgnederlag medførte en kursændring, som kom frem i et nyt forslag i 1978. Med dette forslag skete en nedtoning af magt- og indflydelsesaspektet til fordel for det velfærdspolitiske aspekt. Det hedder: "forslaget kommer ikke grundlæggende til at forandre det økonomiske og politiske miljø som virksomhederne skal fungere i." Et fjerde formål var derfor tilføjet de tre fra det første forslag, nemlig at fondene skulle bidrage til kollektiv opsparring og kapitaldannelse til produktive investeringer. Sigtet drejedes nu fra den ulige formuefordeling til kapitaldannelse. Derfor foreslog man en offentlig kompensation for overskudsdelingen, så aktieudbyttet til de private ejere ikke mindskedes. Der skulle med andre ord ikke længere tales om at overføre indkomst og indflydelse til lønmodtagerne. Kritikken af Meidnerforslaget som udemokratisk forsøgte man at komme imøde ved at foreslå almindelig valgret blandt alle lønmodtagere til fondsbestyrelserne (LO/SAP, 1978). Socialdemokratiet undlod imidlertid at fremsætte et konkret forslag op til rigsdagsvalget i 1979, og først i 1981 fremkom et nyt fællesforslag fra partiet og LO.

LO/SAP-forslaget 1981

Op til dette punkt i debatten var lønmodtagerfondsspørgsmålet ikke genstand for en uoverstigelig polarisering, men blev det nu med dette forslag.

Det nye forslag betød nemlig en vis tilbagevenden til Meidnerforslagets magt- og indflydelsesaspekt, i det mindste i ordvalget. Formålet med fondene var nu for det første at "fortsætte og uddybe udviklingen mod øget lønmodtagerindflydelse og økonomisk demokrati". Fra LO's kongres hed det, at med fondene skulle "lønmodtagerne blive den dominerende ejerkategori", og fondene skulle i sin investeringsvirksomhed tage andre hensyn af menneskelig og miljømæssig art end almindelige investorer (jf. Lewin, 1983: 349f).

Samtidig skulle fondene for det andet "skabe fordelingspolitiske forudsætninger for økonomisk vækst og fuld beskæftigelse". Gennem overskudsdeling skulle en lønpolitisk tilbageholdenhed gøres rimelig. Lønmodtagerfondene skulle tjene til forstærkning af markedsökonomien. I forslaget var den obligatoriske genplacering af lønmodtagerkapital i virksomhederne fjernet; i stedet skulle fondene købe aktier på markedet. (LO/SAP, 1981).

På trods af ordvalget var det altså det velfærdspolitiske aspekt, der blev lagt vægt på og kritikken af de tidligere forslag blev forsøgt imødegået. Derved

nærmede socialdemokraterne sig både Folkpartiets tanker fra 1978 og arbejdsgivernes forslag fra 1976.

Alligevel ændrede debatten herefter karakter. Op til rigsdagsvalget førtes omfattende kampagner mod fondsforslaget, både fra de borgerlige partier og forskellige arbejdsgiver- og erhvervsorganisationer. Sidstnævnte lancerede målrettede kampagner, der både omfattede annoncer, reklamefilm, husstandsomdelinger af kampagnemateriale, påvirkning direkte fra den enkelte arbejdsgiver til de ansatte m.m. med det enkle budskab, at "fonde gir socialisme", ville gøre Sveriges økonomiske situation endnu værre og føre til ensretning og diktatur. Det skønnes, at arbejdsgiverne anvendte omkring 60 mio. kroner, eller omtrent det samme som samtlige partier i hele valgkampen, på at få gjort fondsspørgsmålet til det vigtigste politiske spørgsmål og til at skabe en bred opinion imod det socialdemokratiske forslag (Hansson, 1984: 156).

Det lykkedes som bekendt. Modstanden mod lønmodtagerfonde øgedes, og en majoritet af vælgerne var modstandere af det socialdemokratiske forslag. Socialdemokratiet forsøgte på sin side at fremstille forslaget som et forsøg på at løse Sveriges kriseproblemer. Socialdemokratiet vandt valget, og den nye regering Palme påbegyndte udarbejdelsen af et lovforslag om oprettelse af lønmodtagerfonde. Internt i Socialdemokratiet var der imidlertid usikkerhed om partiets linje, og fondsspørgsmålet var genstand for debat i partiets idétidskrift *Tiden*. Socialdemokratiet var et parti "uden kompas" hed det, og den dobbelte betoning af og slingrekurs mellem magt- og indflydelsesaspektet og det velfærdsøkonomiske aspekt hævdedes at skabe mistillid til partiets hensigter og argumentation (jf. eksempelvis Isaksson, 1983).

Regeringen Palmes lovforslag, 1983

Lovforslaget, som fremsattes i sommeren 1983, var moderat, sammenlignet med Meidnerforslaget. Der foresloges oprettet fem mindre fonde, der fortrinsvis skulle finansieres over ATP-bidraget, der var lagt loft over, hvor store fondene måtte blive og hvor meget, de måtte eje af hvert enkelt virksomhed, og aspektet vedrørende lønmodtagernes indflydelse var stort set forsvundet. Forslaget lanceredes i Rigsdagen som krisetiltag; fondene var nødvendige for at øget produktion og overskud ikke skulle føre til løn- og prisstigninger. Finansminister Feldt udtalte:

"Lønmodtagerfondene er ikke noget instrument til at operere kapitalismen væk med. (...) Lønmodtagerfonde er en måde at styrke det grundlæggende interessefællesskab, som så længe har fandtes når det gælder synet på arbejde, produktion og opsparing. Derfor er indførelsen af lønmodtagerfonde en reform i traditionel, socialdemokratisk og reformistisk ånd" (Rigsdagsprotokoll, 1983, nr. 53: 49).

Selv om forslaget lå helt op ad både Folkpartiets og arbejdsgivernes tidligere forslag, var modstanden massiv. Erhvervslivets anti-fond kampagne gik ind i en ny offensiv og ved rigsdagens åbning den 4. oktober organiseredes en protestdemonstration, der ansloges at samle omkring 75.000 mennesker. Samtidig måltes den kraftigste modstand blandt vælgerne mod lønmodtagerfonde: 63 pct. imod og kun 17 pct. for (Gilljam, 1988: 155).

Ved rigsdagsbehandlingen havde Folkpartiet helt opgivet sin tidligere indstilling og gik sammen de øvrige borgerlige partier kraftigt imod fondene. Debatten fandt sted den 20. december 1983 og man talte fra borgerlig side om "årets mørkeste dag". "Kampen gælder helt enkelt fonde eller frihed", som moderaternes ordfører udtalte. Forslaget blev vedtaget med Socialdemokratiets og Vänsterpartiet Kommunisternes stemmer. Herefter døde debatten om lønmodtagerfonde gradvist ud, men de borgerlige partier lovede at afskaffe dem, så snart de igen kom til magten, et løfte de nu som bekendt har indfriet.

Sammenfattende om den svenske löntagarfondsdebats forløb må peges på den retræte, Socialdemokratiet i lighed med det danske Socialdemokrati foretager på afgørende områder af forslagene. Kursen forekommer dog mere slingrende end det danske Socialdemokratis gradvise evakuering af alle bastioner i spørgsmålet. Karakteristisk for den svenske debats forløb var den markante ændring af debattens karakter op til og efter rigsdagsvalget i 1982. Her tilspidsedes debatten i agitatorisk retning, og både arbejdsgiverne og Folkpartiet svinger over fra relativt positiv til en meget negativ position. Hermed var det også slut med en mere velovervejnet og teoretisk funderet debat. På trods af vedtagelsen af det socialdemokratiske lovforslag må den svenske debat i lighed med den danske siges at være domineret af modstandernes argumentation, som forstærkedes af socialdemokratisk rådvildhed.

Afslutning

Hvis man sammenligner den danske og den svenske debat, er der ved første øjekast tale om parallelle forløb: En idé fostres i fagbevægelsen og føres frem af de socialdemokratiske partier. Målsætningen er også ens i store træk: at vinde indflydelse, skabe lighed og øge investeringskapitalen på makroniveau. Modstandernes argumentation er også i grove træk den samme: Fondene ville betyde en magtkoncentration uforenelig med det pluralistiske demokrati og gøre markedsøkonomien ineffektiv. I begge lande har modstanderne succes med deres kampagner, vinder slaget om opinionen og fratager Socialdemokratiet den folkelige opbakning bag forslagene. De socialdemokratiske partier foretager følgelig tilbageskridt, dels ved at nedtone det magt- og indflydelsespolitiske aspekt til fordel for det velfærdspolitiske og dels ved at lægge nye argumenter og formål med forslagene oveni de gamle, for eksempel tilføjes det indkomspolitiske formål begge landes forslag i slutningen af 1970'erne.

Ved nærmere eftersyn er der imidlertid tale om væsentlige forskelle, specielt hvad angår det teoretiske niveau og debatternes karakter. I de oprindelige forslag er magt- og indflydelsesaspektet langt mere fremtrædende i det svenske forslag end i det danske, og det fremlægges på grundlag af antagelsen om arbejdets ret. Perspektivet om lønmodtagerkontrollerede virksomheder erkendes åbent og demokratiske problemer forbundet hermed diskuteres i både LO og Socialdemokratiet. Denne argumentation er kraftigt nedtonet i det danske forslag og i den danske socialdemokratiske bevægelse er en diskussion om forslaget fuldstændigt fraværende. Det er således klart, at ud fra den her opstille-

de målestok befinder det oprindelige svenske ØD-forslag sig på et højere teoretisk niveau end det danske.

Også den efterfølgende debat i Sverige bevæger sig i den første tid på et højere teoretisk niveau end i Danmark, både hvad økonomiske og juridiske aspekter af forslaget angår. Argumentationen i den danske debat foregår på et mere pragmatisk plan, der diskuteres så at sige mere i overskrifter, og der sker ingen udvikling i debattens argumentation i de 15 år den finder sted. I stedet præges den danske debat af flere alternative forslag til Socialdemokratiets, hvorimod det i Sverige kun er Socialdemokratiet, der fremsætter forslag.

Der er flere årsager til denne niveauforskel: Det svenske socialdemokrati har historisk været præget af en mere teoretisk bevidsthed, og partiet har igennem flere fremtrædende personligheder formået at præge den socialdemokratiske teoriudvikling i langt højere grad end det danske parti, der aldrig har prioriteret politisk-teoretisk afklaring og diskussion særligt højt.⁵ Dette højere svenske teoriniveau har også historisk været ledsaget af en større ideologisk fasthed end det danske socialdemokrati, hvilket blandt andet kom til udtryk i efterkrigstidens partiprogrammer. Det svenske parti og fagbevægelse har således fastholdt et marxistisk farvet samfundssyn og socialistiske målformuleringer (Elvander, 1980: kap. VII, spec. p. 251f).

Det har været muligt ikke mindst på grund af den svenske socialdemokratiske bevægelses relativt større politiske styrke. Det svenske parti har således været i stand til at fastholde regeringsmagten i en meget lang årrække, og har ikke som det danske socialdemokrati været afhængig af parlamentarisk støtte fra ét eller flere borgerligt/liberale partier. Det danske parti har i mange år været tvunget til at tage hensyn til Det radikale Venstres synspunkter, og dette partis ideer om økonomisk demokrati spillede da også en forholdsvis fremtrædende rolle i den danske debat. Det danske socialdemokrati svækkedes ligeledes af, at venstrefløjen ikke støttede ØD-planerne, hvorimod det svenske parti kunne regne med kommunisternes opbakning (Esping Andersen, 1981: 121).

Debatterne forløb også modsat: I Danmark fremsattes et lovforslag meget hurtigt, hvilket bevirkede en hurtig fastlåsning af standpunkter og en mere slagordsagtig debat fra starten. Socialdemokratiet ønskede, blandt andet som følge af et behov for at samle partiets vælgerkorps efter den opsplittende debat om Danmarks medlemskab af EF, hurtigst muligt at gennemføre en lovgivning, og var ikke forberedt på en voldsom debat. Da debatten som følge heraf hurtigt blev afgjort til modstandernes fordel, blev spørgsmålet ikke gjort til genstand for valgkamp, og der skete heller ingen udvikling i debattens karakter. I Sverige fik debatten på grund af en vis uenighed mellem partiet og fagbevægelsen mere tid inden den tilspidsedes, hvilket blandt andet afspejlede sig i en mere grundig debat og i arbejdsgivernes mere fondevenlige indstilling i starten. Da Socialdemokratiet imidlertid ikke gik ind på modstandernes forslag om at opgive tanken om kollektive fonde, blev spørgsmålet tema i valgkampen i 1982, hvilket medførte en modstanderkampagne og en agitation i Sverige, som langt overgik den danske. I Sverige blev ØD-spørgsmålet det mest presserende politiske spørgsmål i 1982 og 1983; den status opnåede det aldrig i Danmark.

Noter

1. LO, 1971: 23. Der kan i fagpressen konstateres et tilløb til et rettighedsargument, baseret på antagelsen om arbejdets ret, idet det et sted hed, at fagbevægelsen ønskede at "opnå den reelle medindflydelse på erhvervslivets økonomiske udvikling, som arbejderne havde ret til, allerede i kraft af deres daglige produktion på virksomhederne" (*Løn & Virke*, nr. 8, 1972: 141). Argument udvikledes ikke yderligere.
2. Nemlig 25 pct. for forslaget, 40 pct. imod, 35 pct. ved ikke (*Berlingske Tidende*, d. 21. januar 1973).
3. Hvilket var én af de medvirkende årsager til vedtagelsen af Medbestemmelsesloven (MBL) i 1977.
4. Denne debat førtes blandt andet i tidsskriftet *Økonomisk Debatt*, jf. eksempelvis Ståhl, 1976: 62ff og Westholm, 1976: 239ff.
5. Jf. eksempelvis Abrahamsson og Broström, 1980: kap. 8. for en oversigt over teoriudviklingen i det tidlige svenske socialdemokrati og sammenhængen med udviklingen i det tyske parti.

Litteratur

- Abrahamsson, Bengt og Anders Broström (1980). *Om arbetets rätt*, Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Aktuelt*
- Berlingske Tidende*
- Elvander, Nils (1978). "Vem skall styra ekonomin - facket eller folket?", *Tiden*, nr. 3-4, pp. 148-156.
- Esping Andersen, (1981). "From Welfare State to Democratic Socialism: The Politics of Economic Democracy in Denmark and Sweden", *Political Power and Social Theory*, vol. 2, pp. 111-138.
- Folketingstidende*, div. numre.
- Gilljam, Mikael (1988). *Svenska folket och löntagarfonderna*, Lund: Studentlitteratur.
- Hansson, Sven Ove (1984). *SAF i politiken*, Stockholm: Tiden.
- Hedborg, Anna (1978). "Löntagarfonder - en förstärkning av demokratin", *Tiden*, nr. 3-4, pp. 157-167
- Isaksson, Anders (1983). "Ett parti utan inre kompass", *Tiden*.
- Korpi, Walter (1982). *Från undersåte till medborgare*, Stockholm: Tiden.
- Lewin, Leif (1983). *Ideologi och strategi*, Stockholm: Nordstedts.
- Lindbeck, Assar (1976). "Kan pluralismen överleva?", *Økonomisk Debatt*, nr. 5.
- LO-bladet
- LO (1971). *Økonomisk demokrati*, rapport til LO's kongres 1971, København.
- LO (1976a). *Solidarisk medbestämmande*, rapport till LO-kongressen 1976, Lund.
- LO (1976b). *Kollektiv kapitalbildning genom löntagarfonder*, rapport till LO-kongressen 1976, Lund.
- LO/SAP (1978). *Löntagarfonder och kapitalbildning*, Stockholm.
- LO/SAP (1981). *Arbetarrörelsen och löntagarfonderna*, Stockholm.
- Lønmodtagernes Medejendomsret, rapport fra udvalget om lønmodtagernes medejendomsret 1978, København.
- Meyerson, Per-Martin (1981). *Marknadsekonomin och löntagarfonderna*, Stockholm.
- Riksdagsprotokoll 1983. Stockholm.
- Ståhl, Ingemar (1976). "Ågande och makt i företagen", *Økonomisk Debatt*, nr. 1.
- Vedung, Evert (1971). *Unionsdebatten 1905*, Stockholm.
- Westholm, Carl-Johan (1976). "Majoritetsprincipen och kontraktsretten", *Økonomisk Debatt*, nr. 3.
- Åsard, Erik (1978). *LO och löntagarfondsfrågan*, Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Åsard, Erik (1980). "Employee Participation in Sweden 1971-1979: The Issue of Economic Democracy", *Economic and Industrial Democracy*, vol. 1, pp. 371-393.

Noter

1. LO, 1971: 23. Der kan i fagpressen konstateres et tilløb til et rettighedsargument, baseret på antagelsen om arbejdets ret, idet det et sted hed, at fagbevægelsen ønskede at "opnå den reelle medindflydelse på erhvervslivets økonomiske udvikling, som arbejderne havde ret til, allerede i kraft af deres daglige produktion på virksomhederne" (*Løn & Virke*, nr. 8, 1972: 141). Argument udvikledes ikke yderligere.
2. Nemlig 25 pct. for forslaget, 40 pct. imod, 35 pct. ved ikke (*Berlingske Tidende*, d. 21. januar 1973).
3. Hvilket var én af de medvirkende årsager til vedtagelsen af Medbestemmelsesloven (MBL) i 1977.
4. Denne debat førtes blandt andet i tidsskriftet *Økonomisk Debatt*, jf. eksempelvis Ståhl, 1976: 62ff og Westholm, 1976: 239ff.
5. Jf. eksempelvis Abrahamsson og Broström, 1980: kap. 8. for en oversigt over teoriudviklingen i det tidlige svenske socialdemokrati og sammenhængen med udviklingen i det tyske parti.

Litteratur

- Abrahamsson, Bengt og Anders Broström (1980). *Om arbetets rätt*, Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Aktuellt*
- Berlingske Tidende*
- Elvander, Nils (1978). "Vem skall styra ekonomin - facket eller folket?", *Tiden*, nr. 3-4, pp. 148-156.
- Esping Andersen, (1981). "From Welfare State to Democratic Socialism: The Politics of Economic Democracy in Denmark and Sweden", *Political Power and Social Theory*, vol. 2, pp. 111-138.
- Folketingstidende*, div. numre.
- Gilljam, Mikael (1988). *Svenska folket och löntagarfonderna*, Lund: Studentlitteratur.
- Hansson, Sven Ove (1984). *SAF i politiken*, Stockholm: Tiden.
- Hedborg, Anna (1978). "Löntagarfonder - en förstärkning av demokratin", *Tiden*, nr. 3-4, pp. 157-167
- Isaksson, Anders (1983). "Ett parti utan inre kompass", *Tiden*.
- Korpi, Walter (1982). *Från undersåte till medborgare*, Stockholm: Tiden.
- Lewin, Leif (1983). *Ideologi och strategi*, Stockholm: Nordstedts.
- Lindbeck, Assar (1976). "Kan pluralismen överleva?", *Økonomisk Debatt*, nr. 5.
- LO-bladet
- LO (1971). *Økonomisk demokrati*, rapport til LO's kongres 1971, København.
- LO (1976a). *Solidarisk medbestämmande*, rapport till LO-kongressen 1976, Lund.
- LO (1976b). *Kollektiv kapitalbildning genom löntagarfonder*, rapport till LO-kongressen 1976, Lund.
- LO/SAP (1978). *Löntagarfonder och kapitalbildning*, Stockholm.
- LO/SAP (1981). *Arbetarrörelsen och löntagarfonderna*, Stockholm.
- Lønmodtagernes Medejendomsret, rapport fra udvalget om lønmodtagernes medejendomsret 1978, København.
- Meyerson, Per-Martin (1981). *Marknadsekonomin och löntagarfonderna*, Stockholm.
- Riksdagsprotokoll 1983. Stockholm.
- Ståhl, Ingemar (1976). "Ågande och makt i företagen", *Økonomisk Debatt*, nr. 1.
- Vedung, Evert (1971). *Unionsdebatten 1905*, Stockholm.
- Westholm, Carl-Johan (1976). "Majoritetsprincipen och kontraktsretten", *Økonomisk Debatt*, nr. 3.
- Åsard, Erik (1978). *LO och löntagarfondsfrågan*, Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Åsard, Erik (1980). "Employee Participation in Sweden 1971-1979: The Issue of Economic Democracy", *Economic and Industrial Democracy*, vol. 1, pp. 371-393.